

ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

„БЪЛГАРИЯ ИМА ЦЯЛ НАРОД ОТ РОБИ, НЕКА ИМА И НЯКОЛКО МЪЧЕНИЦИ ДНЕС“

В смисловото разгръщане на повестта „Немили-недраги“, Трета глава има свое особено място. В нея са изобразени хъшовете с техните дребни кавги и недоразумения, но и с благородните им чувства и светли идеали.

Странджата, дълбоко развълнуван от съдбата на родината и незавидната участ на събратята си „немили-недраги“, произнася пред хъшовете прочувствена реч. „Горещо“ е словото на Знаменосеца, изпълнено с мъка и радост: мъка от униженията и страданията и радост от предстоящите нови битки за освобождение на България. Странджата вярва в близката победа. Усеща, че свободата ще дойде. Трепетът в душата му расте. Родолюбиво е чувството, пронизващо пламенната му реч. Така ораторът не само повдига духа на събратята си, но настоятелно ги призовава да продължат своето дело. В думите му ясно е изразен мотивът за мъченичеството и героизма.

Именно Странджата е избран от автора да бъде главното действащо лице в Трета глава, защото той е най-мъдър, най-проницателен от всички. Само Знаменосеца би могъл да разкрие пред прокудените и отхвърлени „немили-недраги“ смисъла на великата цел-освобождението на родната земя, останала в робство отвъд „бяла Дунава“. „България има цял народ от роби...“ - заявява Странджата пред своите събратя. Заради робската участ на българския народ страдат прокудените от родината си. Те са доброволни мъченици за своя народ. Това е мисълта, която трябва да ги крепи в нерадостния им живот. Свободата на родината заслужава всичките унижения и мъчения, преживени от хъшовете в чуждата негостоприемна страна: „...нека има и няколко мъченици днес.“ Свободното бъдеще на отечеството е единствено възможното бъдеще и за Базовите изстрадали герои. В името на своя идеал те трябва да преодолеят житейските несгоди и да са готови безкористно да жертват живота си за България.

И ако в родината народът е поруган и обезверен, то хъшовете имат най-ценното - свободен дух и желание за борба. Окрилят ги мечтите им за свободата на родината, подкрепят ги в саможертвените им дела, защото „Народ без жертви не е народ.“ Саможертвата е нравствена ценност, проявеният героизъм - път към свободата - висш идеал за хъшовете. Затова Странджата подчертава, че пътят на борбата е единственият правилен избор. Думите, които всеки хъш би изрекъл в битка, са „смърт или свобода“, което доказва, че Базовите герои са свободни духом личности, а не роби. Те са преодолели покорното малодушие, типично за повечето хора в несвободна България. Самият факт, че посетители в кръчмата на Странджата са бивши участници в четите на Филип Тотю и Стефан Караджа, ги издига в пространството на героичното, превръща ги в истински юнаци. Те не са „нищо повече“ от хора, жертващи се за святата национална кауза. Активирал героичен контекст, авторът по-безболезнено може да постави въпросите за безславното и трагично настояще. Мъченическото в живота на хъшовете се отразява в риторичните въпроси на Странджата: „...днес кой ни зачита? Кой ни признава?“ Личи огорчението на твореца, че тези герои, нравствено извисени личности, са незаслужено унижени. Забравени са подвизите им, саможертвата им. Старият хъш припомня на другарите си за техния доброволен избор и това, че не материалното, а духовното е по-важно за тях: „Та ние зарязахме нашия имот и къщи доброволно. Ние нямаме потреба от имоти.“ Със самото съгласие да станат борци за свобода те вече са приели мъченичеството да ги съпътства в живота. Странджата призовава събратята си да осъзнаят собственото си решение и да бъдат горди от него.

Чрез признанието, че той - Знаменосеца - този, който преди е развявал „левското знаме“, сега държи „лъжицата“, Странджата печели уважението и

вниманието на присъстващите в кръжмата. Факт е, че мизерията и търсенето на прехрана превръщат героите в „баби“. Странджата също е мъченик, но запазва идеалите си и успява да приповдигне настроението на събратята си. Според него „България има цял народ от роби, нека има и няколко мъченици, а хъш значи да се мъчиш, да гладуваш, да се биеш, с една дума, да бъдеш мъченик“. Това доказва, че героизмът е неразделно свързан с мъченичеството и достоен българин е този, който проявява сила в страданието и преодолява миговете на слабост, когато усещането за безнадеждност е дълбоко почувствано и осъзнато. В страстния зов на стария хъш: „Не трябва да се отчайваме. (...) нашето отечество все още има нужда от нас“, проличава високопатриотичният му морал. Така те остават докрай верни на светлите си идеали. Странджата успява да убеди събратята си, че изборът им е правилен и не трябва да съжаляват за него.

Злощастieto на поробения народ се противопоставя на независимостта на емигрантите. Нечовешкото отношение към хората в отечеството дава основание на Знаменосеца да твърди, че поробените българи са „хилядо пъти по-зле“ и не огорчение от живота трябва да изпитват хъшовете, а желание да помогнат на сънародниците си.

Чрез думите на Странджата Иван Вазов равнопоставя значението на думите човек, българин и борец за свобода: „Ние сме човеци, ние сме българи, ние изпълнихме нашата света длъжност към отечеството.“ За писателя българин може да се нарече само човек, изпълнил нравствения си дълг към родината. За читателя смисълът на слово-съчетанието „света длъжност“ е саможертвата на хъшовете. Не за себе си трябва да мислят Базовите герои, а за родината и народа си!

Вълнението на хъшовете се подсказва с мълчанието им. С красноречивите си слова Странджата докосва съзнанието им, успява да промени мисленето им, заменя гнева и озлоблението им с искрен патриотизъм и любов към родината. От речта на Странджата най-силно впечатлен е младият Бръчков, който „цял трепереше от умиление и възторг“. Той осъзнава какво означава да си борец за свобода. Възгледите на Странджата за живота се превръщат и в негов идеал. Словото на Знаменосеца му въздейства силно. Заключение на Вазов за младия емигрант е: „Той е наш брат и достоен син на майка България.“ Това навежда читателя на мисълта, че хъшовете - мъченици в настоящето, се превръщат в истински герои, готови да дарят свободата на „цял народ от роби“, като жертват живота си. Саможертвата ще освободи от робство душите на събратята българи, останали в родната земя.

Трета глава на повестта синтезирано, но същевременно много обхватно разкрива нравствения облик на хъшовете. Достойният им избор, отхвърлящ живота на роби и примиренци, ги извежда от мрака на безславното настояще и ги поставя в пространството на героизма и неподправената саможертва.